

Starost o chrám

Bohoslužby na ETF, 9. 11. 2011

Písň 368, 240, 625

Čtení: Ez 47,1–2.8–9.12

Žalm: 46

Evangelium (a základ kázání): J 2,13–22

1. *Horlivost pro tvůj dům mě stráví.* Na tuto část „nářku spravedlivého“ z 69. žalmu si Ježíšovi učedníci vzpomněli (nebo podle evangelisty Jana měli vzpomenout), když viděli tuto akci svého mistra v Jeruzalémském chrámě. Tahle souvislost nám může napovědět ledacos, ale na prvním místě nepochybně to, že (alespoň podle názoru evangelisty, resp. Ježíšových učedníků, jak je popisuje) tomuto hněvivému zásahu nemáme rozumět jako výpadu proti chrámu či chrámovému kultu (ta vyháněná zvířata se tam prodávala k obětem), nýbrž naopak jako projevu jeho starosti, naléhavé starosti o *chrám*. To je starost, která ho nakonec „stráví“, která ho bude stát život.

A motiv chrámu nepochybně chtěli zdůraznit ti, kdo vybírali dnešní čtení.

Starost o chrám: o *dům Boží*, o místo, kde se člověk může setkat s Bohem. Rozumíme té Ježíšově starosti my? Řekl bych, že moc ne. „Zbožné mantry si mohu zpívat i na procházce v lese.“ Tak vysvětlila jedna poměrně nedávno pokřtěná paní své rozhodnutí, že ke své víře už nadále nepotřebuje chodit do kostela. My bychom to asi tak neřekli (nechci sahat studentům teologie do svědomí), ale v zásadě to vyjadřuje celkem převažující názor: proč nějaká místa a časy? Bůh je přece všudy- a vždycky přítomný. Máme sklon si to představovat takto, pokud už vůbec nějak: stačí, když si uděláme čas my, kdykoli a kdekoli – a Bůh by měl být k dispozici.

Ostatně, což právě janovský Ježíš sám o kousek dál nepoví Samařance, že „přichází hodina, kdy nebudete ctít Otce ani na této hoře (Garizim), ani v Jeruzalémě,“ nýbrž „v Duchu a v pravdě“ (J 4,21.23)? Ovšem, kdo bude číst ještě dál, uslyší od Ježíše jednoznačné a výlučné „já jsem pravda“ (J 14,6) a o „Duchu pravdy,“ že je „jiný Přímluvce,“ který má připomínat, co řekl Ježíš (J 14,16n.26). „V Duchu a v pravdě“ tedy rozhodně neznamená „kdekoli, kdykoli – a jakkoli“.

A přiznejme si: ta moderní představa o bohoslužbě zcela nezávislé velmi těsně sousedí s moderní představou o bohu jako náboženském fenoménu, který je možno si také představovat všelijak a všelijak ho přizpůsobovat svým potřebám. Přitažlivost tohoto pojetí je nesporná: řeší vlastně snadno tu starou a zdánlivě banální otázku, jestli vlastně nějaký Bůh vůbec je a jak ho poznám. Ta tu ztrácí na palčivosti: vždycky je něco, vždycky se najde něco, co můžeme považovat za Boha.

Jan nám tedy líčí Ježíše jako toho, kdo má starost o Boží dům, o chrám. Ukazuje nám to dokonce jako jeho úplně první starost: tenhle příběh o Ježíšově pouti do Jeruzaléma je podle Jana počátkem Ježíšova veřejného vystoupení. Ne počátkem jeho činnosti, už má něco za sebou v Galileji, dokonce „počátek svých znamení“ (J 2,11), ale to bylo jaksi v soukromí, týkalo

se to jen Ježíšových učedníků. Teprve tady, v Jeruzalémě a v chrámu vystupuje Ježíš na veřejnost. Vystupuje na veřejnost jako ten, kterého „stravuje“ – a nakonec stráví – „horlivost pro tvůj dům“.

A aby toho kultického nebylo málo, celé se to neodehrává jen tak někdy, ale v době sváteční – „byly blízko židovské velikonoce“. Ježíš nepřichází do chrámu jen tak, ale v dobu, která k tomu byla nábožensky stanovena. Jan nám ho představuje jako zbožného židovského muže, kterého do Jeruzaléma a do chrámu přivádí náboženská povinnost – nebo zvyklost. Tady je to poprvé, ale ještě mnohokrát se to bude opakovat: s janovským Ježíšem se dostáváme do blízkosti svátků. Od počátku je jeho příběh v blízkosti velikonoce – a nejen těch židovských. Hned tady přijde řeč na vzkříšení třetího dne.

My se teď pomalu blížíme k adventu a k vánocům – a i jejich blízkost tu je cítit. Až dosud pobýval Ježíš v Galileji se svou matkou. Teď v Jeruzalémě prohlašuje chrám za dům *svého Otce*. To je Janova verze vánočního evangelia.

2. Takže se máme u Ježíše učit zachovávání posvátných dob a starosti o chrám? Chce tu Ježíš obnovit náboženství? Taková verze liturgické obnovy? Vztít vážně, že svaté je svaté, oddělit dobu sváteční od všední, nažehlit taláry, vyleštit kalichy a monstrance, přestat už s touto ledabylou civilností! Opravit alespoň věže svých kostelů, těch ukazatelů k nebi, než nám Evropu zamoří minarety!

Jako představitel „high-church movement“ se tu Ježíš zrovna nejeví. Ano, přivádí nás do blízkosti svátků, vede nás do chrámu – ale působí tady nanejvýš rušivě. To, co v chrámu provádí, je docela prostě výtržnost. Z celé oslavy velikonoce, na kterou se Ježíš do Jeruzaléma vydal, nám Jan vypráví pouze a zrovna tohle: *V chrámu našel prodavače dobytka, ovcí a holubů i penězoměnce, jak sedí za stoly. Udělal si z provazů bič a všechny z chrámu vyhnal, i s ovci a dobytkem, směnárníkům rozházel mince, stoly zpřevracel...*

To v *chrámu našel...* je zřejmě významné. Něco tam hledal – a našel tohle. Co by našel v našich chrámech? A v tom „chrámu Ducha“, jímž jsou naše těla, jak říká apoštol (1K 6,19), nebo církevní společenství (1K 3,16n)?

Ježíšova reakce, ta výtržnost se symbolickým přesahem, které se v chrámu dopustil, je jistě překvapivá, nečekaná. Jednání v chrámu nepatřičné. Ale vysvětluje se nám právě jako reakce na to, s čím se v chrámu shledal, co tam *našel*. Není také to překvapení? Co je vlastně překvapivější? To, jak se v chrámě chová Ježíš, nebo to, co tam našel. Evangelista to líčí suggestivně: šel do chrámu – a našel tam dobytek a směnárny. Každý komentátor vám ovšem vysvětlí, že tady jsme teprve na nádvoří, na tom vnějším, tedy v předsálí a že ten prodej zvířat a směňování peněz nejtěsněji s provozem chrámu souvisejí – vlastně to byla taková služba těm, kdo přišli (jako Ježíš) do chrámu zdaleka, aby nemuseli celou cestu vláčet nějaké dobytče s sebou a aby mohli chrámovou daň zaplatit mincemi, na kterých nebyl pohoršlivý obraz lidského vládce s božskými poctami. Ano, umíme to dobře a uspokojivě vysvětlit, proč tam tohle všechno bylo. Kdo uvažuje trochu prakticky, musí vidět, že v nějaké podobě něco takového patří k náboženství vždycky. Skoro se až divíme, že se tomu Ježíš diví a že na to tak rozčileně reaguje.

Ono není tak jasně zřetelné, proti čemu vlastně tím rozčileným gestem, tou výtržností míří. Co vlastně z chrámu s těmi býčky, ovce, holubicemi a penězoměnci vyhání? Od čeho vlastně chce chrám očistit. Odpovědi jsou na to různé – už v Bibli. U synoptiků se dočteme, že v tom Ježíš spatřoval ohrožení funkce chrámu jako „domu modlitby“. Snad tedy chtěl naznačit, že právě ten kultický, chrámový, náboženský provoz může ohrozit jakousi vnitřní podstatu víry a vztahu k Bohu?

„Duchovní“ evangelium Janovo je v této otázce daleko přízemnější a přímočařejší: *Nedělejte z domu mého Otce tržičtě*, říká janovský Ježíš prodavačům holubů a myslí to zřejmě na všechny a všechno ostatní, co improvizovanými důtkami vyhání. Prostě: kšeft. To je to, co tu Ježíš našel a co tu nechce trpět. Tržičtě.

Nám se dnes namnoze jeví problém jinde. Ne chrám proměněný v tržičtě, ale *tržičtě, které nahradilo chrám*, možná: které se *stalo* chrámem moderní i postmoderní doby. Náboženství, alespoň to křesťanské, rozhodně dnes není takový kšeft, jako bývalo kdysi. Zato kšeft (a konzum) se stává náboženství, získává zřetelné atributy náboženství, má své rituály a liturgie, své kněze – i své oběti. Nevola by dnes Ježíš spíš: „nečiňte z tržičtě dům mého Otce?“

Nevím, možná ano. Rozhodně tak volají mnozí jeho učedníci a neříkám, že nemají pravdu. Ale myslím, že i dnes platí jeho slova v tom „kanonickém“ znění. Nejde o to, že ten náboženský kšeft už dneska tolik nenese, ba někdy je i prodělečný. Důležité je, že i v takové situaci máme sklon se věnovat právě a hlavně tomu kšeftu. Tu palčivou a nesnadnou otázku po Bohu obcházet vlastně podobně jako ti, kdo žádné chrámy nepotřebují a boha najdou třeba v lese. Low-church nebo high-church, zas takový rozdíl mezi námi není. Ptáš se po Bohu? Zde je chrám. A zde zvíře k oběti. A zde nezávadné mince k zaplacení saláru.

A je vlastně obrovským překvapením, že by to mohlo být – že to je jinak. Když se v chrámu objeví ten, kdo je tam „doma“, kdo jej nazývá „dům mého Otce“. Když se tam objeví, nastane taková situace, že si učedníci vzpomenou na Ž 69, kde se těsně před tou citovanou větou (na)říká: „Za cizího mě mají mí bratři, cizincem jsem pro syny své matky – neboť horlivost o tvůj dům mě strávila“ (vv. 9n). Jako cizinec mezi svými. Proč jsou v chrámě penězoměnci a prodavači dobytka, to umíme vysvětlit a máme pro to pochopení. To proč to Ježíše tak rozčiluje, nám připadá divné!

Když Jan tuto scénu prohlašuje za počátek celého Ježíšova veřejného působení, chce tím zdůraznit, že tato zvláštnost (ano: paradox, jak rádi říkáme) je charakteristická pro celou Ježíšovu cestu. Ukazuje se nám: náš problém vlastně není nějaká vzdálenost či cizost Boha. On není vzdálený, ani cizí. Ten problém se ve vsí ostrosti ukazuje právě tam, kde se nám Bůh přibližuje tak, že blíž už to ani nejde: právě v té blízkosti je až nepoznatelný. Do svého vlastního přišel, tam kde je chrám a svátky a všechno k němu odkazující. A přišel do chrámu a ve svátek. Přesně to vyjádřil už prorok Malachiáš, jehož slova zřejmě zněla v uších těm, kdo tento příběh o Ježíšově vstupu do chrámu vyprávěli: „I vstoupí nenadále do svého chrámu Pán, kterého hledáte, posel smlouvy, po němž toužíte“ (Mal 3,1). Nenadále – do *svého* chrámu – ten, kterého *hledáte*. V čem tedy může být ta nenadállost, nečekanost očekávaného? Na Ježíšovi to vidíme.

[Jaké by to bylo, kdyby Ježíš přišel dnes? Rozhodně překvapení. A snad i je, když k nám vstoupí...]

3. Ještě rychle k reakci, kterou ten Ježíšův neurvalý čin vyvolal. Ta je také překvapivá. Ti *Židé*, kteří se tu ozývají, u Jana standardně Ježíšovi protivníci, nevolají pořádkovou policii, ale žádají od Ježíše *znamení*. Jakoby dobře pochopili smysl toho Ježíšova gesta, ano snad by byli i nakloněni je přijmout. Ta výtržnost je vůbec nepohoršuje. Jakoby chápali, jaké by to bylo vysvobození, kdyby doprostřed našeho náboženského kšeftu skutečně vstoupil Bůh, kdyby se skutečně ujal svého pozemského příbytku, jímž chrám alespoň symbolicky má být. Jenom potřebují – docela pochopitelně – nějakou oporu, nějaký doklad, něco, čím by se to dalo ověřit, prokázat.

A Ježíš to neodmítá. Dává pozitivní odpověď: jeho právo, jeho autorita je autorita toho, kdo sám chrám, místo Božího přebývání na zemi, vystaví. Je zajímavé, že se ani v této chvíli nestaví do role *bořitele* chrámu(ů). Říká: *zbořte (vy) tento chrám a já jej ve třech dnech postavím*. To muselo v době, kdy Jan psal, znít hned dvakrát ironicky. Jednak proto, že ten kamenný, velkolepý chrám Herodův už byl léta v rozvalinách, v nichž skončil v důsledku jiného „horlení“ horlivců, kteří jeho význam nepochybně chtěli ještě povznést vymaněním z ponižující okupace. A také už bylo jasné, že Ježíše jeho „horlení“ opravdu „strávil“, také „chrám jeho těla“ byl zbořen, jeho protivníci dosáhli jeho likvidace.

Když pak byl vzkříšen, rozpomenuli se jeho učedníci, že to říkal, a uvěřili Písmu i slovu, které Ježíš pověděl. To je role učedníků v tomto příběhu – a zřejmě i pozvání pro nás. Dvakrát tu vzpomínají: jednou na slovo žalmisty, jednou na slovo Ježíšovo. Spojují si Ježíšovo jednání se slovem Písma. A Ježíšovo slovo se jim po vzkříšení ukazuje v novém světle, připomíná se jim, znovu se k němu vracejí – a poznávají, že je to slovo, které mluví o skutečnosti. Tak se Ježíšovo slovo stejně jako slovo Písma stávají předmětem víry. Tak nějak vzniká křesťanská víra. A vlastně také křesťanská teologie.